

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

Alegerile prezidențiale din Belarus. Scenarii pentru primul scrutin cu rezultat imprevizibil din ultimii 26 ani

Ileana Racheru*

Octavian Manea**

Pentru prima dată de la instalarea la putere a președintelui Alexandr Lukașenko, în 1994, rezultatele alegerilor prezidențiale din Belarus ar putea avea un deznodământ imprevizibil. Următorul scurtin prezidențial din Belarus este programat pentru 9 august 2020. În afară de Alexandr Lukașenko, 15 persoane și-au anunțat intenția de a se înscrie în cursa electorală. Pentru înregistrare o candidatură trebuie însoțită de 100 mii semnături de susținere. Procesul de strângere a semnăturilor s-a transformat într-o modalitate de protest pentru contracandidații lui Lukașenko-bielorușii stau la coadă din proprie inițiativă pentru a semna. 2 dintre cei mai importanți contracandidați ai lui Lukașenko au fost arestați și se află încă în închisoare –Siarhei Țihanovski și Viktor Babarika ([ambilor le-au fost respinse solicitările pentru înscrierea în curs electorală](#)). Valeri Țepkalo, opozant al regimului, a fost de asemenea eliminat din competiție, [pe motiv că nu ar fi reușit să strângă numărul minim de semnături valide](#). 5 candidați (inclusiv președintele în funcție, Alexandr Lukașenko) au fost înregistrați în cursa electorală. Cel mai important candidat al opoziției este Svetlana Țihanovskaia, soția lui Siarhei Țihanovski, care a decis să își depună candidatura după încarcerarea soțului¹.

* Ileana Racheru este doctor în științe politice, Universitatea din București (2014). Din noiembrie 2013 este referent în cadrul Institutului Diplomatic Român (domeniul de expertiză spațiul ex-sovietic).

** Octavian Manea este specializat în problematici de securitate euroatlantică. Contribuie frecvent la reviste precum 22, Cronici Curs de Guvernare, Eastern Focus Quarterly sau Small Wars Journal. Are un master în relații internaționale cu accent pe studii de securitate de la Maxwell School of Citizenship and Public Affairs, Universitatea Syracuse.

¹ Что нужно знать о выборах президента Беларуси,

<https://www.dw.com/ru/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8C-%D0%BE-%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%85->

<https://www.dw.com/ru/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8/a-54173999>, accesat la 22.07.2020.

Proteste masive au fost organizate atât în Minsk cât și în alte câteva orașe din Belarus începând din luna mai 2020. În contextul publicării deciziei Comisiei Electorale cu privire la refuzul de a înregistra candidaturile lui Siarhei Țișanovski, Viktor Babarika și Valeri Țepkalo, protestele s-au amplificat. Există câteva particularități ale protestelor organizate în 2020 care ar putea crește șansele societății bieloruse în tentativa de a-l înlătura de la putere pe Alexandr Lukașenko: faptul că au început cu mult înaintea alegerilor și semnaleză că populația se așteaptă ca acestea să fie fraudate din nou, precum și că nu mai este dispusă să accepte acest lucru; extinderea protestelor în afara Minskului; Lukașenko este contestat inclusiv de elita sistemică care își desfășoară activitatea în unele dintre cele mai importante sectoare ale economiei.

Campania pentru alegerile prezidențiale se desfășoară pe fondul eșecului autorităților (și în primul rând al președintelui) în gestionarea epidemiei de Covid-19 care dus la ruperea contractului social din Lukașenko și majoritatea populației (un trai pauper în schimbul stabilității politice și securității sociale). Președintele [a afirmat deschis că afecțiunile provocate de Cronavirus sunt doar o "psihoză" care se poate trata cu vodcă și o sesiune la saună.](#)

Autoritățile bieloruse nu au introdus nicio măsură de protecție sau restricții. Totuși populația s-a mobilizat și au fost strânse fonduri pentru a cumpăra echipamente de protecție pentru personalul medical și a aplicat benevol măsuri de distanțare socială. Ratingul lui Lukașenko se pare că este scăzut, deși nu există date oficiale în acest sens. Populația de toate vârstele este nemulțumită de starea precară a economiei și de modul în care regimul a gestionat problema pandemiei.

După anexarea Crimeei în 2014, președintele Alexandr Lukașenko s-a temut că Moscova va aplica o strategie similară în privința Belarusului și a adoptat câteva măsuri minimale pentru relaxarea regimului politic autoritar cu scopul de a detensiona relațiile cu UE și SUA. În același timp,

Lukașenko nu a dat curs solicitărilor constante ale Moscovei de a amplasa o bază militară pe teritoriul Belarusului și a respins propunerea de a crea o Confederație Economică Rusia-Belarus, proiect despre care [s-a spus că a fost gândit ca o platformă pentru amendarea Constituției F. Ruse în vederea menținerii în funcția de președinte al lui Vladimir Putin.](#)

Scenarii

1. Lukașenko va pune în practică măsurile testate la alegerile din 2010 și 2015- dispersarea cu ajutorul forțelor de ordine a protestelor, arestarea unora dintre protestatari pentru intimidarea majorității. Această strategie a avut succes, deși alegerile din 2015 au fost urmate de proteste la care au participat aproximativ [40 mii persoane](#). Forțele de ordine și de securitate, arsenalul represiv al regimului sunt foarte eficiente. Lukașenko are probleme în administrarea acestui proces electoral, dar aparatul represiv îl poate ajuta să păstreze putere. Posibilitatea ca Lukașenko să fie trădat din interiorul sistemului (servicii secrete, elita politică) este mică. "Siloviki" îi sunt foarte loiali lui Lukașenko și KGB –ul este foarte bine controlat și prin remunerație. Președintele a înlocuit de curând o parte a elitei politice (inclusiv cabinetul de miniștri) în 2019 și 2020. Dacă va avea succes prin utilizarea strategiei testate în 2015, Lukașenko va reuși să păstreze o anumită independență a deciziilor în relațiile cu Moscova și să nu facă concesii economice sau militare majore în favoarea acesteia.
2. Un al doilea scenariu este cel în care Lukașenko va solicita ajutorul Moscovei pentru a rămâne la putere și va ceda solicitărilor rusești exprimate în cadrul Uniunii Statale Rusia- Belarus sau celor de natură militară. În ambele situații, Minskul ar putea fi privat de importante atribute ale suveranității. De-a lungul timpului, relațiile Moscova-Minsk au cunoscut atât formate avansate de cooperare cât și neînțelegeri și animozități exprimate public. Rusia este cel mai important partener comercial al Belarusului (aprox. 50% din schimburile comerciale se desfășoară pe baza acordurilor cu Moscova și 20% cu UE)². În 1996, Belarus și Federația Rusă au inițiat un proiect de Uniune Statală, care este aproape nefuncțională pentru că Moscova nu dorește să dea curs cerințelor lui Alexandr Lukașenko de a împărți atribuții ale puterii sau bugetul F. Ruse. Alexandr Lukașenko a solicitat atribuții de decizie egale, respectarea suveranității și integrității teritoriale (în contextul în care economie Belarusului reprezintă 3% din cea F. Ruse), iar Vladimir Putin a susținut că Uniunea nu se putea realiza "pe seama intereselor economice" ale Rusiei³. Cele două state sunt și fondatoare ale Uniunii Vamale (UV) și Uniunii Economice Eurasiatice (UEE), ambele marcate de disfuncționalități.

²World Factbook, Belarus, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>, accesat la 17.07.2020.

³Richard SAKWA, Russian Politics and Society, ediția a IV-a, New York: 2008, pag. 438.

Participarea Belarusului la activitățile UV și UEE a fost adesea condiționată financiar de Minsk. Belarus și Rusia au organizat în comun exercițiile militare Zapad(Vest). Acestea sunt realizate o dată la 4 ani și reprezintă un semnal de alarmă pentru securitatea NATO în Europa de Est pentru că au la bază un scenariu potrivit căruia NATO ar putea ataca F. Rusă, au simulat invadarea de către F. Rusă a statelor baltice și a Poloniei precum și un atac nuclear asupra Varșoviei (2009) și au testat armament folosit pe frontul din Ucraina (2013)⁴. În ultimă instanță, Alexandr Lukașenko ar putea ceda solicitărilor Moscovei de a amplasa o bază militară pe teritoriul Belarusului. O prezență militară rusească permanentă pe teritoriul Belarusului ar tensiona foarte mult lucrurile în special la punctul de contact dintre Polonia și statele baltice. Prin urmare, suveranitatea Belarusului este esențială pentru câțiva membri NATO.

3. Alexandr Lukașenko ar putea fi înlăturat de la putere. Acest scenariu s-ar putea realiza în situația în care opoziția rezistă prin proteste și dacă i s-ar alătura persoane provenite din elita tehnocrată, funcționari locali, artiști, oameni de afaceri. Valeri Tșepkalo, fost diplomat și manager de succes al unui parc High Tech din Belarus și Viktor Babarika, ex-director al Belgazprombank au fost inițiatorii unor breșe în sistemul de loialitate construit de Lukașenko care ar putea folosite cu succes de societatea civilă din opoziție. În același timp, guvernul a pierdut controlul asupra rețelelor de socializare și a mediului on-line. Cel mai elocvent exemplu în acest sens este creșterea rapidă a popularității vlogger-ului Siarhei Tșisanovski. Plecarea de la putere a lui Lukașenko nu presupune însă că Belarusul va urma exemplul Poloniei sau al Statelor Baltice. Rusia va avea în continuare suficiente instrumente de constrângere pentru a influența deciziile care vor fi luate de noua putere de la Minsk. În plus, opoziția politică (apărută recent pe fondul unor mișcări civice) nu este anti-rusă, fiind conectată prin afaceri cu Moscova. Cel mai important exemplu în acest sens fiind Viktor Babarika, [ex-director al Belgazprombank, deținută în proporție de 49.8% de Gazprom și Gazprombank](#). Babarika a fost înlăturat din Belgazprombank (pe care a condus-o timp de 20 ani) în mai 2020, ca urmare a unui control realizat de Banca Centrală din Belarus, situație care a strânit reacții critice de la Moscova.

⁴ <http://revista22online.ro/70265087/zapad-2017-anticamera-agresiunii.html>, accesat la 22.07.2020.

4. O invazie miliatră a Rusiei în Belarus.

Este puțin probabil un scenariu militar în care Rusia va invada Belarusul pentru că deține un control economic eficient asupra acestuia și pentru că nu dorește să antagonizeze o populație covârșitor pro-rusă. În plus, populația Belarusului nu este foarte deranjată de controlul Rusiei asupra economiei belaruse. Chiar și opoziția (nu cea tradițională și naționalistă, cea apărută în cadrul mișcărilor civice) susține relațiile economice privilegiate cu F. Rusă. Există însă un pericol real ca Rusia să aibă o intervenție de tip ”provocare” dacă protestele vor pune sub semnul întrebării menținerea la putere a lui Alexandr Lukașenko.

Implicații pentru Federația Rusă

Pentru Rusia cea mai bună opțiune în ceea ce privește Belarusul este menținerea la putere a lui Alexandr Lukașenko cu sau fără ajutor rusesc. Interesul major al F. Ruse este acela de a preveni apariția unui proces electoral democratic în Belarus pentru ca aceasta ar putea servi ca exemplu pentru societatea rusă. O schimbare de regim la Minsk ar fi o lovitură mai puternică pentru regimul Putin decât protestele masive organizate în ultimii ani la Moscova și Sankt Petersburg sau în 2020 la Habarovsk. Regimul politic din F. Rusă se confruntă cu probleme majore. La nivel de imagine, referendumul pentru amendarea Constituției F. Ruse a fost un obiectiv ratat în ceea ce privește relegitimarea președintelui Vladimir Putin. Pandemia COVID-19 accentuează problemele structurale ale F. Ruse iar riscul unor convulsii sociale este foarte mare.

Implicații pentru NATO/UE/România

Pentru NATO, UE și România, poziția strategică a Belarusului este esențială pentru că o posibilă prezență militară a Rusiei în cadrul acestuia ar periclita securitatea unor state membre NATO (Lituania, Letonia, Estonia, Polonia).

O astfel de mutare ar pune sub semnul întrebării modelul de descurajare și apărare practicat de Alianță în zona nordică a Flancului Estic. În egală măsură ar amplifica sentimentul și atmosfera de claustrare strategică în care se regăsesc statele baltice precum și dilemele de securitate ale Poloniei. În cele din urmă, miza este “Pasul Suwalki” (“Suwalki gap”)- regiunea de graniță

dintre Polonia și Lituania (o fâșie de aproape 100 de km mărginită la vest de Kaliningrad și la est de Belarus), foarte greu de apărat care face conexiunea cu restul NATO. Formularea ”Suwalki gap”, care începe să circule în mediul de securitate post 2014, a fost special concepută pentru a sensibiliza decidenții occidentali cu privire la condiția strategică, extrem de fragilă în care se găsesc cele 3 state baltice. Nu este deloc accidental faptul că președintele Estoniei – la acea vreme Toomas Hendrik Ilves – este cel care a utilizat primul formularea. Aceasta are un echivalent în imaginarul Războiului Rece în Pasul Fulda - punctul cel mai vulnerabil dintre NATO și Pactul de la Varșovia și locul prin care s-ar fi făcut o eventuală invazie a Europei de Vest. Suwalki, practic un Pas Fulda de secol XXI, este punctul gravitațional pentru strategia de apărare adoptată de NATO în pivotul sau Estic asumat după 2014 ce poate fi descrisă drept ”deterrence by rapid reinforcement”. În general modelul reflectă logica anilor '90 și premisele Actului Fondator NATO-Rusia unde apărarea noilor state membre s-ar fi făcut mai degrabă prin realimentarea lor (“reinforcement”) decât prin staționarea permanentă a unor forțe semnificative. Batalioanele multinaționale desfășurate după 2014 în statele baltice sunt departe de pragul unor efective semnificative având în vedere faptul că balanța militară locală este copleșitor în favoarea Rusiei. Dar aici este și miezul problemei – realimentarea batalioanelor multinaționale cu forțe de reacție rapidă venite din profunzimea Vechii Europe se poate face doar prin culoarul terestru-aerian Suwalki. Un spațiu extrem de vulnerabil aflat în bătaia capacităților antiacces și de interdicție regională (A2/AD) rusești din Kaliningrad, dublate în viitorul apropiat de o altă potențială bulă A2/AD în Belarus. O eventuală închidere a punctului de acces al NATO spre statele baltice ar putea pecetlui soarta statelor baltice într-un eventual conflict printr-o o separare de facto a statelor baltice de spațiul NATO.

Amplasarea unei baze militare rusești pe teritoriul Belarusului ar putea contribui și la consolidarea pozițiilor de forță ale Rusiei în jurul NATO (și mai ales al UE) printr-o completare a pozițiilor militare din Kaliningrad, Transnistria și Crimeea. S-ar putea crea o arhitectură flexibilă de presiune și santaj care s-ar putea traduce prin intimidarea și suspendarea libertăților de tranzit aerian sau maritim în Marea Neagră și Marea Baltică.